

KEREKES DÓRA

A dunakeszi Szent Mihály-templom harangjainak sorsa az első világháborúban

Világháború és hadigazdálkodás

Az első világháború során a hadban álló felek olyan tömegeket mozgósítottak és állítottak hadrendbe, akiknek az ellátása – tekintettel arra, hogy a háború az előzetesen számoltnál jóval hosszabb időre nyúlt – mind nagyobb problémát jelentett. A ruházat és az élelem biztosítása mellett a hadianyag-ellátás is gondot okozott. A leggyorsabban a tüzérségi és géppuskalövedék fogyott, amelynek alapanyaga a réz volt.

A hadban álló felek számára a hadigazdaság megszerzése nagy kihívást jelentett, mivel még az előzetekintő Németország is azt várta, hogy a háború 1914 októberére véget ér. Az államok így kénytelenek voltak beavatkozni a gazdaságba, hiszen nemcsak a front, de az otthon maradtak ellátását is biztosítaniuk kellett. A hadigazdálkodás minden államban nyersanyaghiánnyal járt együtt. Németországban azonban – Walther Rathenau (1867–1922) előrelátó gazdasági javaslatainak, majd intézkedéseinek köszönhetően – hamarosan sikeres modellt alakítottak ki, amelynek segítségével a német területek nyersanyaghiánya átmenetileg csökkenthető volt. Rathenau javaslatai között szerepelt, hogy a német hadügyminisztérium hozzon létre egy ún. nyersanyaghivatalt, amely a háború során fontos nyersanyagok központi beszerzését és elosztását intézi. A hadügyminiszternek, Erich von Falkenhaynnak (1861–1922) bemutatott tervei elnyerték az ország vezetésének tetszését, és a tárca létrehozta a nyersanyagügyi osztályt (*Kriegrohstoffabteilung*). Ennek feladata volt, hogy a német ipar legnagyobb üzemeinek központi felügyelete révén biztosítsa a hadiipar számára a nyersanyagot. Az osztályt 1914 augusztusa és 1915 márciusa között Rathenau vezette. Jelenlegi elemzések azt mutatják, hogy Rathenau ezzel a kezdeményezéssel sikerült elhárítania egy komoly nyersanyagkrízist, és az angol blokádnál azonnal kialakuló nyersanyaghiány következményeit is képes volt mérsékelni.¹ A nyersanyagok központi elosztása és hatósági áras értékesítése lehetővé tette a hadiipar működőképességének fenntartását.

A Rathenau-modellt számos más, hadban álló államban is alkalmazni kezdték. Nagy-Britannia és Franciaország esetében is koncentrálták a nyersanyag-gazdálkodást, de nem a hadügyi tárca, hanem a kormány irányítása alatt. Az Osztrák–Magyar Monarchiában a német, illetve a brit–francia megoldás is megjelent: Ausztria – a Rathenau-modellnek megfelelően – a hadügyi vezetés alá rendelte a nyersanyagok begyűjtésének és elosztásának feladatát, míg Magyarország a kormányra bízta ezt.²

A hadigazdálkodásra való átállás során Magyarországon is megkezdődött a legfontosabb, legszükségesebb nyersanyagok (és termények) beszerzésére, illetve elosztására szakosodott központok kialakítása. Ezek – ha szükséges volt – szabályozták az adott nyersanyag vagy termény piaci forgalmát, árát, illetve gondoskodtak arról, hogy elsődlegesen az állami szükségletek kielégítésére kerüljön sor. Felvásárolták, nyilvántartották és forgalmazták a rendelkezésre álló készleteket. A 19. század második felétől Magyarországon megtelepedett gyáriparosok (pl. a Dunakeszin pont ebben az időszakban megtelepülő „Oceán” Magyar Konzervipari és Kereskedelmi Rt.) az állami központokkal kötöttek szerződést, ha túl akarták élni cégeikkel a háborút. Sok korábbi nagyvállalkozó hadiiparosként hatalmas összegeket halmozott fel.

A hadigazdálkodásra áttérés alapját két olyan jogszabály jelentette, amelyeket 1912-ben, a balkáni háborúk idején hoztak meg. A LXIII. törvény szabályozta a háború esetén fogantatható kivételes intézkedéseket, míg a LXVIII. törvény a hadiszolgáltatásokról rendelkezett. Utóbbi tartalmazta, hogy az üzemeket és azok személyi állományát is igénybe veheti a kormány, ha a háborús érdek úgy kívánja. A háborús időszakban azután tovább szabályozták a hadigazdálkodás kereteit. Az 1914. évi L. törvény első paragrafusa intézkedik a hatósági ármegállapítás lehetőségéről, a harmadik paragrafus pedig a közszükségleti cikkek rekvirálására ad lehetőséget. Ezt követően valószínűleg számos iparos és más termelő igyekezett eltitkolni készletei nagyságát, mivel az 1915. évi XIII. törvényben már szabályozták a közszükségleti cikkek bejelentési kötelezettségét, amelyet az 1916. évi IV. törvény tovább szigorított.³

A Monarchia – így Magyarország – számára a réz beszerzése jelentette a legnagyobb feladatot, ezért a Magyar Szentkorona Országainak Fémközpontja Rt., mint ágazati hadiipari központ, erre fordította a legnagyobb figyelmet. A Monarchia legnagyobb rézbányája Salzburgban volt (1885-ben ez a bánya adta a teljes rézkitermelés 70%-át, ám ez is csak 5144 métermázsza rezet jelentett),⁴ de a magyar területeken már a háborút megelőzően is elsősorban importrezt, mégpedig amerikai behozatalból származó nyersanyagot használtak fel. Ennek elmaradása komoly ellátási gondokhoz vezetett. A rézhiány Magyarországon már 1914 végén jelentkezett, elsősorban a közfogyasztásra termelő ipar területén. A hiány pótlására először is a meglévő, nem sokkal korábban a környező, ekkor még semleges államoktól felvásárolt készletet zárolták, a lakossági felhasználást korlátozták („Aranyat vásért!”, majd „Rézmozsarát vasmozsárért!” akció), és szigorú számadást írtak elő.⁵ Már ekkor létrejöttek az első fémközpontok, ahol csere útján próbálták a szükséges nyers-

1 Sabrow, Martin: *Die verdrängte Verschwörung. Der Rathenau-Mord und die deutsche Gegenrevolution*. Frankfurt, Fischer Taschenbuch, 1999. 17.; Thoss, Bruno: *Der Erste Weltkrieg als Ereignis und Erlebnis. Paradigmenwechsel in der westdeutschen Weltkriegsforschung seit der Fischer-Kontroverse*. In: Michalka, Wolfgang (Hrsg.): *Der Erste Weltkrieg. Wirkung, Wahrnehmung, Analyse*. Weyarn, Seeheimer, 1997. 1026. 1012–1043.

2 Völgyesi Zoltán: *Hadifémgyűjtés, rézrekvirálás az első világháborúban*. In: *Archivnet*, 14. (2014) 3. sz. http://www.archivnet.hu/gazdasag/hadifemgyujtes_rezrekviralas_az_első_vilaghaboruban.html (A letöltés ideje: 2018. április 12.)

3 Tempfli József: *Magyarország ipara az első világháború idején*. In: *Bolyai Szemle*, 16. (2007) 1. sz. 102–103., 101–109.

4 Menger Károly (szerk.): *Salzburg közgazdasági élete*. In: *Az Osztrák–Magyar Monarchia írásban és képen, 1885–1902. IV. kötet: Felső-Ausztria és Salzburg*. Bp., Magyar Királyi Állami Nyomda, 1889. 427.

5 Topor István: *„Ne késsetek harangok, siessetek csatába...”* In: http://nagyhaboru.blog.hu/2016/09/14/_ne_kessetek_harangok_siessetek_csataba..., 2016. szeptember 14. (A letöltés ideje: 2018. április 11.)

anyagmennyiséget biztosítani. Amikor ez már nem volt elegendő, áttértek a vásárlásra, majd a rekvirálás következett.⁶

**A konyhában
A pincében
A padlásán
A lomtárban**

heverő ócska alumínium sárga- és vörösréz, ólom, nikkel és bronztárgyait most jól értékesítheti. Ajánlja föl kerületi fémbeváltó helyeinken, mielőtt rekvirálják.

Fém kell a hadseregnek!

Magyar Szent Korona Országainak
Fémközpontja
Budapest, IV, Városház-utca 10

A fémközpont hirdetése a Borsszem Jankó 1916. március 26-ai számában⁷

A harangok a háborúba mennek

A rekvirálás első szakasza 1916 nyarán-őszén kezdődött, amikor a hatóságok szisztematikusan megkezdtek a bronz, sárga- és vörösréz, ón vagy ónötözet felhasználásával előállított tárgyak begyűjtését. Vittek mindent, ami ezen anyagokból készült: kilincseket, ablak-, ajtó- és bútorvereteket, gyümölcsbefőző és rézüstöket, gyertyatartókat, főzőedényeket, rézsúlyokat, vörösréz fürdőkádakat, mosóüstöket.⁸ Nem sokkal később a honvédelmi minisztérium 1916. november 2-ai rendeletének megfelelően megkezdtek az állami épületek, a kastélyok és a templomok réztetejének és villámhárítójának leszerelését.⁹ Innen már nem kellett sokat várni, hogy a harangok is sorra kerüljenek. A vallás- és közoktatási miniszter 1915. augusztus 18-ai, 7903. sz. eln. köriratában kérte az egyházak vezetőit, írják meg, mely harangok nélkülözhetők egyházközségükben. Október 15-ei határidővel kimutatás készült a templomok és zárdák harangjairól, amelyben megjelölték a helység nevét, a lakosok és a hívek

6 Hlbocsányi Norbert: *A hadigazdaság a Nagy Háború első éveiben*. In: <https://bparchiv.videotorium.hu/hu/recordings/11512/hlbocsanyi-norbert-a-hadigazdasag-a-nagy-haboru-elso-eveiben> (A letöltés ideje: 2018. április 11.)

7 A kép forrása: Takács Róbert: *Egy szerencsés képviselő - politikusportré a Monarchia végnapjaiból*. <http://elsovh.hu/egy-szerencses-kepviselo-politikusportre-a-monarchia-vegnapjaibol/>

8 Völgyesi, 2014.

9 Ekkor szedték le a debreceni Nagytemplom réztetejét is, amelynek becsült súlya 11.000 kg volt.

számát, bemutatták a települési templomokat és kápolnákat, továbbá az itt lévő harangok számát, készítésük időpontját. Fel kellett tüntetni, hogy a harang milyen súlyú, anyagú, illetve azt is, hogy műemléki értékkel bír-e.¹⁰

Erre a kimutatásra alapozva készült el a honvédelmi miniszter 413/1916. sz. körlevele, amelyet 1916. március 21-én adtak ki. Ez elrendelte a harangok leszerelését, az egyházi hatóságokat pedig tájékoztatta az átvétel rendjéről. A leszerelés költségét a hadvezetőség állta, a tényleges leszerelési munkálatokat pedig az általuk megbízott vállalkozók végezték. Először a legnagyobb városokban hajtották végre a rendelet szerinti leszerelést, majd a kisebb települések következtek. A munkálatokról jegyzőkönyv készült, az átadott tárgyakat lemérték, és kilogrammonként 4 koronát fizettek az adott településnek. A rekvirálástól csak a vallási tevékenységhez szükséges, illetve a műértékkel bíró harangok mentesültek.¹¹

Az első világháború során a magyarországi harangállomány mintegy kétharmada megsemmisült. Helyettük az 1920-as és 1930-as években öntöttek új harangokat, ezek között sok olyat találhatunk, amelynek a feliratán szerepel, hogy rekvirált harang helyett készült.¹²

Harangok a dunakeszi Szent Mihály-templom tornyában

A dunakeszi öreg Szent Mihály-templom nagyharangját Johann Brunner öntötte 1777-ben Pesten.¹³ A 722 kilogramm súlyú kisharang 1834-ben, Eberhard Henrik pesti harangöntőmester műhelyében készült.¹⁴ A templomtoronyban lakó lélekharangon felirat nem volt. A másik kisharang, amely a temetői kápolnában kapott helyet, 1819-ben készült. Budán öntötte Franciscus Millner,¹⁵ a neve pedig Mária lett. 1892-ben a lovaregylet a templom pénztárából 500 forintot költött arra, hogy a megrepedt legkisebb harangot újraöntesse, a többi átalakította. A régi faállvány helyett a harangok számára modern, erős vasállványt is készítették.¹⁶ A munkálatokra a pesti székhelyű Walser Ferencz Első Magyar Gép- és Tűzoltószerek Gyára, Harang és Ércöntőde társaságot (Bp., VI. Lomb utca 34-36.) kérték fel, amely 519 forint 60 krajcárt kért az újraöntési és állványépítési, -szerelési munkáért.¹⁷ Az újraöntött harang felirata ez lett:

10 Topor, 2016.

11 Megyaszai Szilvia: *Harangrekvirálás Ladányban. A hadicélra rekvirált püspök-ladányi harangok*. In: <http://puspokladanyanno.hu/category/vilaghaboru/harangrekviralas-ladanyban/>, 2014. december 31. (A letöltés ideje: 2018. április 12.)

12 Millisits Máté: *A budapesti Szent István-bazilika harangjai és harangjárdái*. In: *Omnis creatura significans. Tanulmányok Prokopp Mária 70. születésnapjára*. Szerk. Tüskés Anna. Bp., CentrArt Egyesület, 2009. 267. 267-271.

13 Révész István *Helytörténeti Gyűjtemény [= RIHGY]*, Iratok, Dunakeszi [= DK] 677.; A dunakeszi Szent Mihály-templom *Historia Domusa (= HD [Dunakeszi])*, I. 3. Johann Brunner budai harangöntő 1763 és 1785 között működött a városban.

14 HD [Dunakeszi], I. 61. Heinrich Eberhard német származású harangöntő volt, aki Hallében született 1770-ben, és műhelyét 1800-ban nyitotta Pesten. 1825-től magyar felirattal látta el harangjait. Műhelye 1839-ig működött, ő maga pedig 1841-ben halt meg.

15 RIHGY, Iratok, DK 677. Franciscus Millner budai harangöntő volt, 1842 és 1844 között dolgozott. Buda mellett Vácon, Monoron, Izbégen, Hirden és Kővágóörsön is készített harangokat.

16 HD [Dunakeszi], I. [149-150.]

17 RIHGY, Iratok, DK 676.

„Öntetett Szent István király tiszteletére, öntötte Walser Ferenc, Budapesten, 1892. 2044. sz.”¹⁸

Az öreg Szent Mihály-templom¹⁹

A dunakeszi harangok is útra kelnek

A háborús rekvirálás a dunakeszi harangokat sem kímélte meg. 1917. január 9-én Bohunka Lajos jegyző üzenetet hagyott a plébánián, miszerint a „Walser gyár telefonált, hogy holnap délelőtti órákban munkásai megjelennek Plébános Úrnál a harangok leszerelése végett.”²⁰

A leszerelési munkálatokat az egész falu végignézte, majd a vasútállomásig kísérték a harangokat. Itt Richter Béla plébános beszédet mondott: „A hazaszeretet szent nevében kérték és mi bár nagyon fájó szívvel ugyancsak a drága Haza javáért hoztuk meg a nagy áldozatot, midőn megváltunk szent harangjainktól. Nem ment könnyen, nehéz volt a válás; könnyezve hallgattuk utolsó – egy órás – búcsúzó versüket. De ha ezzel lehet még menteni valamit – bár senki sem hitte, ám legyen. Hazafias ünnepély keretében történt a szomorú és felejthetetlen aktus, ott volt az egész falu. A nép elkeseredésének enyhítésére a következő hazafias beszédet mondottam: K[edves] h[íveim]. A toronynak békés, Istenre emlékeztető

magasságában néhány órával ezelőtt utolsó kondultatok ti sz[en]t harangok, ércszívetek utolsó dobbanhat! Akik annyi lelki öröme, áldásnak, vigasztalásnak voltak megszentelt eszközei, leszálltatok a torony magasságából, mert a halál, a büntetés, az igazságos bosszú eszközeivé kell lennetek! Tegnap d[él]e[lő]tt ti búcsúztatok tőlünk, mert utolsó rezgett onnan felülről érc nyelvetek s Istenhozzádot mondottatok kicsinynek-nagynak, fiatalnak-öregnek, szegénynek-gazdagnak, boldognak-boldogtalannak, az egész nagy községnek. Ma mi búcsúzunk tőletek! Eljöttünk, hogy búcsút vegyünk tőletek, mint hű őseinktől, kik jó és balsorsban virrasztottak felettünk. Eljöttünk, hogy búcsút vegyünk mint jó barátainktól, kik osztottak örömeinkben és bánatunkban. Búcsúzunk mint édes jó rokonainktól, kik szívünkhöz, lelkünkhöz odanőttek! Eljöttünk, hogy hosszú nagy utatokra szerencsét kívánjunk, hogy utolsó Istenhozzádot mondjunk, hogy mielőtt izzó lángban a halál részeivé lettek, még egyszer s utoljára lássunk. Eljöttünk mind! A fiatalok, kiket nem hívtok már esküvőre, az öregek, kiket nem kísérték temetőbe. S ha fáj is lelkünknek a búcsúzás, mégis azt mondjuk, menjetek, menjetek, ti magyar szent harangok! Menjetek azok után kik már ott vannak, kiknek kezeit gyermekkorukban annyiszor fölcserzettétek, kik oly sokszor szólaltattak meg titeket. Menjetek magyar véreink után, menjetek a fiatalok s öregek után, akiknek oly sokszor beharangoztatok misére, első áldozásra, esküvőre. Menjetek idegen messzeségbe azok után, akik szántás-vetés közben a ti szavatokra imára levették a kalapjukat. Menjek és keressétek meg a harcmezőn a ti híveiteket, ezt a falubelieket, akik itt hagyták az ekeszarvát, a kapa-kasza nyelét és tűzben-vérben hőskökké magasztosultak. Menjetek, ott van a ti helyetek is a vértől ázott fedezékben! Oda kell érkeznetek átváltozva, mint ahogyan a mi testvéreink átváltoztatottan állnak őrt. Megismeritek egymást és győzni fogtok! Ti, akik itthon az Isten irgalmát és szeretetét zengtétek, most majd halálos ágyúszóval hirdessétek az Isten igazságát és bosszúállását! Harangágyúk! Szántóvető hősök! Tőletek várjuk Istenben bízó lélekkel, hogy új, boldog ezerévre termett Magyarországot szereztek nekünk! Úgy legyen, Isten áldd meg a magyart!”²¹

A meghagyott temetőkápolnai kisharang kongása mellett érkezett meg a menet a vasútállomásra, ahonnan vonaton szállították tovább a harangokat a hadianyaggyárakba, a dunakeszi harangokat a Walser-gyárba. Richter plébános felháborodását fejezte ki amiatt, hogy a fémközpont kilogrammonként csak négy koronát adott az elszállított harangokért.

„1917. jan[uar] 11-én rekviráltak tőlünk három harangot, és pedig a nagy harangot (tisza harangérc súlya 265 kg). Sz[en]t István magyar kir[ály] harangot 80 kg és egy kis harangot 9 kg. Összesúly = 454 kg. Terítés à 4 kor[ona] összesen 1816 kor[ona].”²²

Eközben a harangöntők és magánosok kb. 240 koronáért vehették meg kilogrammonként, hogy hadi alapanyagot gyártsanak belőle. Egy új harangért pedig kilogrammonként 270 koronát kértek.²³ A leszerelést a Szent István-harangot készítő Walser Ferenc-féle gyár végezte, az elszállításért is ők feleltek.²⁴

Új harangok a Szent Mihály-templom tornyában

A templom *Historia Domusa* ebben az időszakban igen hézagosságos. Az új harangokról Richter plébános csak ennyit jegyzett be: „Az új harangok beszerzése volt a második szent tényke-

18 RIHGY, Iratok, DK 677. Id. Walser Ferenc öntődjéje 1860-tól működött Pesten. Id. Walser Ferenc mesterségét Schaudt Andrásról tanulta. A magyar harangöntők közül az egyik legkiválóbb mester volt, ő öntötte a budapesti Szent István-bazilika ma is meglévő Boldogasszony harangját. Egyes források szerint ő alkalmazta először a tárcsás harangfelfüggesztési módot, amellyel a harang élettartama megnövelhető. A műhely a 19. század végén részvénytársaság formájában folytatta tevékenységét. Két legnagyobb harangja Budapesten található. <http://www.magyarharangok.hu/harangontok.html> (A letöltés ideje: 2018. április 11.)

19 RIHGY, VII/99.

20 RIHGY, Iratok, DK 677.

21 HD [Dunakeszi], II. 26–27.

22 HD [Dunakeszi], II. 28.

23 HD [Dunakeszi], II. 27.

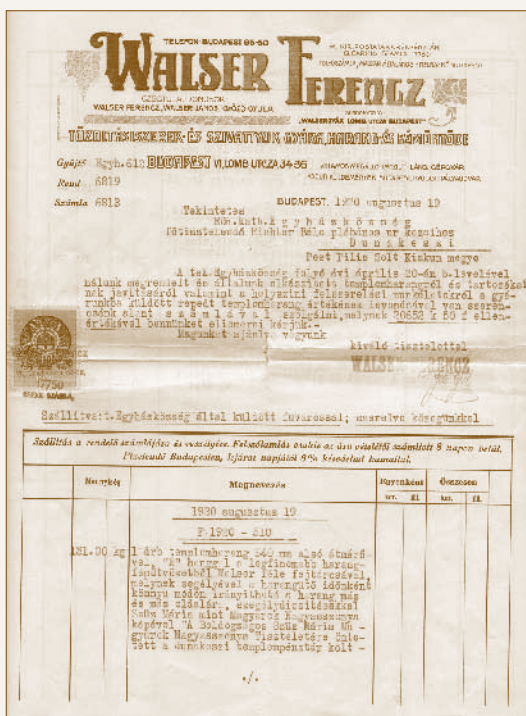
24 RIHGY, Iratok, DK 677.

dés.²⁵ Félesztendei tevékenykedés után a régieknél nagyobb, zengőbb, szívet-lelket emelő, kellemes hangú harangok kerültek azok helyébe, a hívek áldozatkészségéből²⁶

Az első harangot 1920. április 20-án rendelték meg a dunakesziek, és a Walser-gyár öntötte a hívek számára.²⁷ A harang 131 kg súlyú volt, átmérője alul 640 mm lett, és „E” hangot adott. A gyártó szerint a legfinomabb harangötvözetből készült, és az árba beleszámították a náluk lévő – vélhetően korábban leszerelt – repedt harangok egyikét.²⁸ Az új harangért akkori értéken 20 652 koronát és 50 fillért fizetett a közösség. A harangot ellátták az ún. Walser-féle fejtárcsával, amely lehetővé tette, hogy a harangütő mindig a harang más és más oldalára irányuljon. A harang szegélydíszítést kapott, felirata pedig a következő volt:

„A Boldogságos Szűz Mária Magyarok Nagyasszonya tiszteletére öntetett a dunakeszi templompénztár költségén, Hanauer István püspöki kormányzása, Richter Béla plébános idején. Öntötte 1920. évben Walser Ferencz, Budapest.”²⁹

A szerelést a Walser-gyár alkalmazottja, Kratochvila Béla főszerelő végezte a helyszínen.³⁰

A Walser-gyár számlája a Mária-harangról (1921)³¹

25 Itt a Tanácsköztársaság utáni második szent ténykedésre utal, az első a hitélet újbóli beindítása, a családok áldozása volt.

26 HD [Dunakeszi], II. 39.

27 Ifj. Walser Ferenc 1918-tól folytatta apja munkásságát, amire a rekvirált harangok pótlása jó lehetőséget adott. A gyár 1930-ban a gazdasági világválságban aztán tönkre ment. <http://www.magyarharangok.hu/harangontok.html> (A letöltés ideje: 2018. április 11.)

28 A Nemzetgyűlésben pont 1921-ben érkezett hosszan Scholtz Ödön képviselő arról, hogy a beszoportolt harangok nagy része alkalmatlan volt ágyúöntésre, azoknak egészen vagy összetörve meg kell lenniük az ágyúöntő hadiüzemekben (pl. Weiss Manfréd gyárában. Scholtz javaslatot tett arra, hogy ezeket, ha azonosítható a származási helyük, eredeti tulajdonosuknak adják vissza, vagy öntsék őket újra. (A Nemzetgyűlés 195. ülése, 1921. május 25. In: Nemzetgyűlési Napló, 1920. X. kötet 193–196.) Bár erre nem áll rendelkezésünkre konkrét adat, de nem zárható ki, hogy a Walserék által leszerelt dunakeszi harangok egyikének beszámlításával készült az új harang.

29 RIHGY, Iratok, DK 622.

30 RIHGY, Iratok, DK 622.

31 RIHGY, Iratok, DK 622.

A Mária-harang pótlása hatalmas terhet rótt a közösségre. Költségeit részben a harangalapból, részben a templom kézi pénztárának feleslegéből fedezték, amely átcsoportosításokra a püspöki hivatal engedélyt adott Richter plébánosnak.³²

A további két harang pótlására az egyházközségnek nem álltak rendelkezésére anyagi eszközök. A második harangot így a kegyúri jogokat gyakorló Magyar Lovaregylet finanszírozta, és Walser Ferenc öntötte. A cég 1921. szeptember 24-én szállította le Dunakeszire, Kratochvila Béla főszerelő helyszíni feladatvégzése mellett. Ennek a harangnak súlya 190 kg, alsó átmérője 680 mm volt, szintén a legfinomabb harangfémötvözetből készült, Walser-tárcsával, és „Esz” hangra hangolták. Szent József képével díszítették, felirata pedig ez volt:

„Szent József tiszteletére öntetett a Magyar Lovaregylet költségén, Hanauer István püspöki kormányzása alatt, Richter Béla plébános idejében. Öntötte 1921. évben Walser Ferencz, Budapest.”

Az öntés költsége 27 412 korona és 40 fillér volt.³³

A harmadik harangot Szlezák László öntötte a nevét viselő Szlezák László harang- és ércöntöde, harangfelszerelés és haranglábgyárban (Bp., VI. Frangepán utca 77.) 1921-ben. Az öntés 60 370 koronába került.³⁴ A harang súlya 528 kg, alsó átmérője 100 cm, „G” alaphangú. Felirata:

„Dunakeszi 1921, Jézus szent szíve tiszteletére öntetett N[agy] Pusztai István és neje, Csitai Katalin nagylelkű költségén erőszakos halállal 1918. év dec. 14. kimúlt fiúk Pusztai Márton jámbor emlékezetére, Hanauer István püspöki kormányzása alatt, Richter Béla plébános idejében, Szlezák László harangöntő által, Budapestben 1921.” A felirattal átellenes oldalon Jézus szívét ábrázoló kép található.³⁵

A nagyharang a Szent Mihály-templom északi tornyában
(fotó: Hunyadi Gábor)

Ma már csak a legutolsó, a Szlezák-féle harang van az új, két-tornyos templom északi tornyában, a Walser-féle Szent József-harangot a második világháború során rekvirálták, és vitték el ismét, hogy hadianyagot gyártsanak belőle.³⁶ A másik Walser-harang sorsa jelenleg ismeretlen.

32 RIHGY, Iratok, DK 679.

33 RIHGY, Iratok, DK 680.

34 RIHGY, Iratok, DK 678.

35 <http://www.magyarharangok.hu/dunakeszi.html> (Adatgyűjtés: Hunyadi Gábor, a letöltés ideje: 2018. április 11.)

36 RIHGY, Iratok, DK 684.